

So that the smoke can go up
the river
'Cause we've been lovers,
and it's all over now.

*Come, sweet baby, up the
hill
If you want me to love you
Cause up there the violets
live
But if you want me to leave
You, than the violet we must
weed*

*Let's go then and cut it
down
Burn it up like all the rest
For the smoke to reach our
nest*

*For the smoke to reach the
river
And make our dead love
shiver.*

A. 119

Codrile cu frunza rară
M-am visat în tine-aseară
M-am visat, codrule,-n tine
Cu mândruțu lângă mine
Eu ședeam, el mă-ntreba
Uitatu-i-am dragostea
Eu i-am spus mândruțului

Colecția Prof. AUGUSTIN MOCANU

Horea lui Vălean

Creația epică *Horea lui Vălean* este o baladă familială. Al. I.

Amzulescu o încadrează, după temă, în capitolul VII.

Îndrăgostiții – 94 (241) Vălean - din lucrarea *Balada familială*, 1983, și o însoțete de următorul rezumat tematic:

Neascultând de sfatul mamei, Vălean (Veluina°, Olina°, Ghiș°or etc.) porne°te, ca °i altădată, în voia aventurilor lui de dragoste. Mândrele îi țin calea în ulișă, îl îmbie să intre în casă, unde-i oferă cu prefăcută dragoste, mâncare sau băutură °i-l otrăvesc. E dus la groapă în vaietele jalnice ale mamei care-l dojene°te pentru neascultare.(p. 52).

Din izvoare scrise am aflat că de pe teritoriul de azi al României s-au cules 244 de variante ale acestui subiect, care înregistrează, astfel, una dintre cele mai ridicate frecvențe, ca °i balada *Me°terul Manole*, care cunoa°te 242 de variante. (Talo°, 1997)

Adrian Fochi (1985, p. 197 - 199) susține cu argumente temeinice că subiectul Vălean există numai la aromâni și dacoromâni și lipse°te la popoarele slave care s-au a°ezat între aceste două grupuri. Acest fapt ne trimite înspre epoca de comunitate culturală străromână, demonstrează vechimea lui de peste un mileniu și în același timp, constituie o dovadă sigură a originii române°ti indiscutabile a acestui tip de narațiune epică în versuri.

Subiectul este caracteristic jumătății de nord a țării. Transilvania, Cri°ana și Para Maramure°ului dețin împreună 160 de variante (65,57%), Banatul, Oltenia, Muntenia și Dobrogea posedă 44 de texte (18%), Moldova 38 (15,53%) și românii din Serbia 2 (0,81%). Până în prezent ne-au fost accesibile 31 de variante, care provin din: Bistrița - Năsăud 4, Para Maramure°ului 10, Zona Codrului 7, județele: Sălaj 3, Cluj 4, Mure° 2 și Sibiu 1.

Prima observație care se impune a fi făcută este că 31 de texte studiate de noi diferă mult între ele ca întindere, desfășurându-se de la 14 până la 254 de versuri.

Subiectul în sine nu există, el este o abstracțiune. Varianta este un produs al momentului prin care subiectul se întrupează și prinde viață concretă, personalizându-se. (*Fochi* 1985, p. 28) Varianta este rodul talentului, imaginației și priceperii performerului, bun cunoscător empiric al creației populare din aria folclorică respectivă. El are la îndemână posibilitatea de a folosi capacitatea firească a subiectului epic de a se concentra sau dilata fără ca mesajul simbolic pe care-l poartă să sufere vreo prejudiciere. În aceasta constă, de fapt, marele secret al na°terii variantelor. Folosindu-ne de o analogie neobi°nuită, spunem că subiectul poate fi asemănat cu o mână°ă din fire foarte

elastice, care se întinde și se strânge după mărimea mâinii pe care o îmbracă. Varianta sălăjeană originară din Ortelec și publicată în 1972 este una deosebită tocmai datorită dilatării nemaiîntâlnite a subiectului, care se întinde pe 254 de versuri. Această mărime a textului s-a obținut prin utilizarea mai multor procedee specifice creației populare orale.

1. **Repetiția.** În basme, de exemplu, textul se reia neschimbat ori aproape neschimbat ori de câte ori apare o situație asemănătoare. Același procedeu este întrebuințat și în balade. În cele 31 de variante citite, acțiunea cântecului despre Vălean se desfășoară într-o singură zi. În piesa din Ortelec, personajul otrăvit de mândre nu moare în prima zi, ci, după ce ajunge acasă și este muștrat de mamă-sa, adoarme, (v.s. 1 - 64). Acțiunea se reia de la început în ziua următoare, când este dusă până la rezolvarea conflictului prin moartea și înmormântarea lui Vălean, (vs. 65 - 254).

2. **Formulele.** Prin utilizarea ingenioasă a unor formule specifice creației orale: de început, mediană și finală se asigură coerența și unitatea epică a textului:

- **formule de început:** *Foaie verde măghiran - începerea primei zile;*
Frunză verde de dohan - începerea zilei a doua;
- **formule mediane:** *Foaie verde lemn sucitu*
Frunză verde lemn uscat
- formulă finală:** *Cucu-necat de cântat*
Că pã Vălean l-o-ngropat.

3. **Detalierea.** Acest procedeu constă în redarea cât mai concretă, colorată și vie a conținutului motivelor narrative. În majoritatea variantelor pe care le cunoaștem, motivul pregătirii lui Vălean pentru întâlnirea cu mândrele cuprinde un singur vers: *Vălean bine se găta* (n.16); *Doamne, bine se gătea* (n.15); *și el mândru s-o-mbrăcat* (n. 21), iar în unele chiar lipsește. În textul nostru, cel din Ortelec, motivul se întinde pe cinci versuri, cuprinzând succesiunea temporală a gesturilor personajului din clipa ridicării, dimineața, din pat până ce iese din casă:

Dimineața se scula,
Pe ochi negri se spăla
și pe cap se pieptăna
La icoane se-nchina,
Cârja-n mână și-o lua,
Toată ziua se plimba. (vs. 6 - 11)

Un alt exemplu, interesant pentru detalierea unui motiv, ni-l oferă cântecul cucului. În mediul folcloric se credea că nu există etapă a vieții omului, de la naștere până la moarte, în care cucul să nu fie prezent. Astfel: nașterea, creșterea, iubirea, căsătoria și moartea, toate

Că gurița lui e floare
Nu o uit până ce moare.

(De la Maria Gherheș, 32 ani)

Oh, my woods without a leaf
I dreamed of you last night
Last night I did dream of you
And my lover was next to me
I said nothing, but he kept asking me
If I had forgotten his love
I told my lover that his mouth
was like a blossom
And that I would't forget it
until I was dead.

(From Maria Gherghes, 32 years old)

**Foto Colecția
FELICIAN SĂTEANU**

*Oh, my scarcely-leaved
woods
I dreamed I was lost in you
Last night I dreamed I was
lost
With my lover, by my side
„You forgot me“, he replied
When I told him ‘bout my
love
Heard him, and lost my
breath
Cause his sweetness is so
great
Had I forgot it, I’d be dead.*

au legături cu cântecul cucului, fiindcă pasărea cea sură 0tie totul, chiar 0i urzelile destinului 0i secretele lumii de dincolo. Folosind acest motiv, performerul variantei sălăjene dezvoltă un sistem de trei secvențe textuale cu structură de repetiție paralelistică, care prezintă alunecarea lui Vălean spre lumea de dincolo, din clipa când, bolnav fiind, se urcă în pat (vs.170) 0i până ce este îngropat. (vs. 254) Prima secvență (vs. 171 - 176) redă momentul critic, când personajul î0i dă sufletul:

*Cântă cucu pe-o nuiă,
Vălean de moarte trăgea.
Cântă cucu sus pã fân,
Din Vălean curã verin.
Cântă cucu pã fântânã,
Lui Vălean îi pun luminã.*

Secvența a doua (vs. 202 - 209) conține răspunsul la întrebarea retorică - unde-l duc pe Vălean?

*Cântă cucu sus pe cruce,
Vălean de la noi să duce.
Cântă cucu sus pe prun,
Unde duc omul cel bun?
Cântă cucu jos pe iarbã,
Unde duc omu’ de treabã?
Cântă cucu sus pe nuc,
Pã Vălean la groapã-l duc.*

Secvența a treia (vs. 253 - 254) încheie balada printr-un paralelism analogic:

*Cucu-necat de cântat,
Cã pã Vălean l-o-ngropat.*

Motive noi sau rar întâlnite. Introducerea unor motive narrative noi, bine integrate în țesătura textului, are, de asemenea, rostul de a concretiza, lărgi 0i îmbogăți prin variație imaginea de ansamblu a variantei unui subiect. Textul pe marginea căruia discutăm, beneficiază de aportul unor motive noi: *somnul* (vs. 62 - 64), *invocarea soarelui* (vs. 101 - 106) 0i *moartea calului rămas fără stăpân* (vs. 210 - 214), *dar 0i de prezența unora cu frecvență redusă cum e întâlnirea cu moartea* (vs. 123 - 138).

Acesta din urmă - produs al halucinației - constituie o inovație interesantă prin care se atrage fantasticul într-un subiect domestic obișnuit. Moartea apare ca un personaj cu care se poate dialoga sau chiar negocia. În acest moment, Vălean de0i e stăpânit de frică, ia chipul unui țăran care 0tie face haz de necaz. Se adresează morții cu apelativul **mo0icã**, adică cea care l-a sprijinit să vină pe lume, iar

acuma a venit să-l ia și să-l ducă dincolo. Ca să-l aștepte până se duce să vorbească cu mama sa, probabil pentru a-i cere iertarea cea din urmă, tânărul îi oferă morți aur și ruble, valori ale lumii acesteia, nerealizând că, în situația dată, ele nu mai înseamnă nimic. Textul acesta, performat și născut, deci, în forma pe care o cunoaștem, abia între 1960 și 1970, este, de bună seamă, rezultatul adaptării continue la schimbările care au intervenit de-a lungul vremii în relațiile și practica socială, în credințele și mentalitățile oamenilor, determinate de eterna mișcare istorică din fața căreia nimeni și nimic nu se poate da la o parte. De aceea, conținutul de idei, sentimente, principii etice și comportamente umane, exprimat prin intermediul unor figuri omenești cu caracter simbolic: *mama*, păstrătoare a datinilor tradiționale și a normelor morale ale colectivității rurale arhaice, *tânărul Don Juan*, rural, preocupat numai de aventuri amoroase, *mândrele*, tentația și viclenia feminină dintotdeauna cu urmările firești, ni se prezintă stratificat ca depuneri succesive în timp, care rememorează istoria milenară a acestei creații povestitoare ca și cea a oamenilor făuritori și care au cântat-o mereu ca să slujească drept model social răsturnat. Terminăm aceste însemnări și invităm cititorul să parcurgă singur balada Horea lui Vălean pentru a se convinge prin experiență proprie, de ce valoare artistică poate crea talentul adevărat dintr-un subiect comun, aproape banal.

Bibliografie:

- Al. I. Amzulescu: *Balada familială. Tipologie și corpus de texte poetice*, Editura Academiei, București, 1983
 Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Folclor din Para Maramureșului*, vol. I, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2005
 Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Basme, povești, povestiri, snoave și poezii populare din Zona Codrului*, Editura Dacia, Cluj - Napoca, 2002
 Adrian Fochi, *Cântecul epic tradițional al românilor. Încercare de sinteză*, Editura Enciclopedică, 1985
 a tefan Goanță, Ion Pițoiu, *Du-te, dor, și vino, dor, Folclor literar din Sălaj*, Zalău, 1972
 Virgil Medan, *Cântece epice*, Cluj - Napoca, 1979
 Augustin Mocanu, *Pe cel deal cu dorurile. Folclor literar din județele Maramureș și Sălaj*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2001
 Radu Niculescu, *Constante în structura cântecului epic - liric din Transilvania, Crișana și Maramureș. Cântecul lui Vălean*, în vol. Studii de poetică și stilistică, Editura Pentru Literatură, 1966 p. 114 - 163
 Dumitru Pop, *Folclor din zona Codrului*, Baia Mare, 1978
 Valeria Teșo, *Poezii populare din Para Maramureșului*, Editura Minerva, București, 1990
 Ion Taloș, *Meșterul Manole, Contribuție la studiul unei teme de folclor european, II, Corpusul variantelor românești*, Editura Grai și suflet - Cultura Națională, București, 1997

A. 120

Mândră floare-i norocu
 Nu răsare în tot locu
 Și nu-l are tot omu.
 Ci răsare lângă vale
 Cine-l află, bine-i pare.
 Și răsare lângă tău
 Cine-l pierde-i pare rău
 Pe cum l-am pierdut și eu.

Luck is a proud flower
 It doesn't grow everywhere
 And not every man owns it.
 Yet it grows near the valley
 Whoever finds it is glad for it
 And it grows near the slough

